

utolsó évszázadnak szól. Valami kispolgári sznobos, bennfentes, lelkendező, szakszerűtlen magatartás és modor árnyékolja e studiumok nagyrészét. M. Császár Edit kis füzeté nem osztozik velük sem tárgyválasztásban, sem modorban. Hősének, Molnár Györgynek tehetsége s fejlődéstörténeti szerepe egyaránt jelentős; jelentősebb, mint a századforduló s a századelő Pestjének sok, mostanában agyonreklámozott és jubilált színészéé, színházi emberéé. Az irodalomtörténetírást is közelebről érdeklí Molnár tevékenységének rajza. Sok vita folyt irodalmi lapokban is egykor, kísérletei körül. Arany folyóiratai, Gyulai, Salamon Ferenc, Arany László gáncsolták, dicsérték, adtak tanácsokat neki. Érthető; oly műfaji változat körül folytak próbálkozásai, amelyek, érezték, nagy befolyással lehetnek, s lettek is a legszélesebb néző rétegek, a kevésbé képzett közönség, a városi „nép” ízlésére.

A kis füzet többet ad, mint amennyit a címben ígér. Molnár tevékenységét oly széles, alaposan megrajzolt színház-történeti háttér elé vázolja föl, hogy nem csak a címfigura iránt érdeklődő, hanem a századközép rendezés-technikájának és elveinek kutatója is nagy haszonnal forgathatja. S a háttér anyaga jórészt saját kutatásra alapszik, s ahol nem, a célszerű, ügyes koncentráció ott is érdeme. S érdeme a munkának, füzettársai többségével szemben, tudományosan egzakt, szakszerű, de szakszargontól s népszerűsítéstől egyaránt ment, biztos, jól olvasható előadásmódora. Az érdekes háttér azonban néha el is nyeli a figurát; így pl. rendezői tanultságának érvényesülése mellett szívesen vettünk volna többet rendezői egyéniségének érvényesüléséről; irodalmi műveltségének, szellemi egyéniségének közrehatásáról. S arról is, milyen volt tevékenységének visszhangja, a szorosabban vett szakembereken és a közönségen túl, az irodalmi világban. Am így is, ezek nélkül is a sorozat egyik kiváló, valóban sokat nyújtó darabja ez a füzet.

Németh G. Béla

Csathó Kálmán: Író-társak között. Irodalmi és színházi emlékek. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 382 l.

Csathót, az író-társ Schöpfung Aladár jellemzi legáltalában 1937-ben megjelent irodalomtörténetében: „... Herczeg Ferenc tintájába mártotta tollát, a hangja derűs, maliciája valamivel élesebb, atyafiságosan kedélyes úri alakjaival szemben. . . nem gondolkodóba akar ejteni, hanem szórakoztatni. . . Pikanteriája szabadabb szájú, mint elődeié, ahogy szabadabb szájú lett a társalgási stílus is. Magatartása az okos, elmés úriemberé, aki jókedvűen elmulattatja társaságát, kissé rossz-

májú, de ártalmatlan történeteivel.” Bár Csathó majd három évtizeddel később hunyt csak el, ez az 1937-ben megfogalmazott jellemzés máig is helytálló, kiegészítésre se igen szorul.

Tavaly megjelent posztumusz kötetét pályatársai emlékének szentelte a két éve elhunyt író. Könyvének lapjain Gyulai Pál, Léway József, Kiss József, Ágay Adolf, Herczeg Ferenc, Tömörkény István, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Mórlic Zsigmond és Surányi Miklós alakját villantja fel személyes emlékek, epizódok és anekdoták alapján. A holtaknak kegyeletképpen, magának az emlékezés édes-bús kedvteléséért, olvasóinak pedig szórakoztatásul. Értékelni nem kíván, csak megjeleníteni. Hangja a régi, emlékeit is abban a kedélyesen csevegő, olykor maliciózus és enyhén pikáns modorban adja elő, ahogyan annak idején regénynek és elbeszélésnek szánt könnyed történeteit. S ugyanúgy kikerüli a gondolkoztató kérdéseket, mint amazokban. Csathó az irodalmat is az anekdotá szintjén látta, akárcsak az életet. „Elmés és okos” megjegyzései akadnak, de mélyrevilágító, lényeglátó gondolatai nincsenek. Még azokról sem, akiket pedig hosszú időn át közeli barátként ismert. Az egész kötetben érződik az az intellektuális problémátlanság és lustaság, amely az ő és mestere világát jellemezte.

Mindezt tényként emlitem, s nem hiányként rovom fel. Többet, mást nemigen lehetett remélni az írótól, nem lehetett várni, hogy éppen nyolcvan éves korában változtasson írói szemléletén és gyakorlatán. Könyvét annak kell felfogni, aminek készült. Túl sok újat nem mond el benne koráról, sem az írókról, legfeljebb néhány érdekes adatot közöl. Megtudjuk például, hogy két évig Mórlic Zsigmond padtársa volt a debreceni kollégiumban, s hajdani diáktársa később róla muntázta *Légy jó mindhalálig* című regényének egyik alakját (hogy pontosan melyiket, nem árulja el Csathó; a jelek szerint Orczyt). A Mórlic-dramák színpadi bemutatásairól és előkészületeiről szóló tudósításai is figyelmet érdemelnek. Íróilag a Molnár Ferencről szóló portréa kötet legelevenebb fejezete; hősének szílllemessége szinte magával ragadja Csathó tokát.

Az inkább kuriózum-, mint becses dokumentumértéket jelentő kötetet néhány kisse b színészportré egészíti ki.

Tálas István

Kovalovszky Miklós: Egy Ady-vers világa. Új, tavaszi sereg-szemle. Bp. 1965. Magyar Nyelvtudományi Társaság. 76 l. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai. 111.sz)

Kovalovszky tanulmányában az érett Ady forradalmi lírájának egyik legnagyobb igényű s legbonyolultabb darabjának elemzésére vál-

lalkozott. Dolgozata azonban mind méreteiben, mind pedig tartalmában elűt az utóbbi időben szép számmal keletkezett verselemzésektől. Míg ez utóbbiak elsődlegesen a „miért szép” kérdésére igyekeztek választ adni s ennek során többnyire beérték a költeményben megfogalmazott érzéseknek, gondolatoknak a kor, a keletkeztörténet, a költő életműve, jelkivilága felőli magyarázatával, Kovalovszky szándékosan más célt tűzött maga elé. A műelemzéseinkben általában is domináns tartalmi, eszmei, esztétikai fejtegetések helyett a hangsúlyt elsősorban a nyelvi, stílusi, formai elemzésre helyezte, arra törekedve, hogy a költői gondolat művészi megvalósulását a költői nyelvi világa, a költeményben alkalmazott stilisztikai, formai eszközök felől közelítve világítsa meg. A tanulmány azonban ennek ellenére sem vált egyoldalúan s elvontan stilisztikai vizsgálattá. Kovalovszky, ha a stilisztikai elemzések méreteihez viszonyítva jóval kisebb terjedelemben is, de részletesen világítja meg az elemzés tárgyául választott költemény keletkezésének körülményeit, a vers megszületését közvetlenül is inspiráló politikai, eszmei mozzanatok, sokoldalúan mutatja meg a vers helyét Ady költői pályáján belül, sőt polemikus formában hosszabban foglalkozik Földessy Gyulának a költeménnyel kapcsolatos értelmezésével, értékelésével.

Mindezzel azonban Kovalovszky tanulmányának lényegét csak részben jellemeztük. A tanulmány ugyanis valójában több egyetlen vers elemzésénél. A valódi cél, ahogy azt Kovalovszky tanulmánya bevezető soraiban megfogalmazta: „egyetlen költeményben bemutatni, ha nem is az egész költőt, de a műhelyét, alkotásmódját és költészetének belső összefüggéseit”, illetve amint az még konkrétan a tanulmány egy más helyén áll: a megjelölt versben, „mint fókuszba gyűjtve, vagy legalábbis hozzá kapcsolva, köréje csoportosítva... bemutatni Ady-nak a nyelvhez való viszonyát, költői módszerének néhány főbb vonását, stílusesszkezeinek jellegzetes típusait”. Az elemzésre kiválasztott vers így, konkrét elemzésén túl, bevallottan is, jelentős mértékben csak alkalmul szolgált e tágabb szempontú, általánosabb tanulságokra törekvő vizsgálathoz. Éppen ezért a tanulmány címe is csak részben fedi a dolgozatba foglaltakat, hiszen nem csupán egy Ady-vers, hanem rajta keresztül, stilisztikai, nyelvi jelenségei kapcsán valójában Ady egész nyelvének, stílusának, nyelvteremtő fantáziájának, költői módszerbeli eljárásának világába kapunk bepillantást. Például a vers címének elemzésénél Kovalovszky a verscím értelmének tisztázásán túl, rámutatva Ady jellegzetes címadási módjára, történetileg vázolja e jellegzetesség kialakulását, ugyanakkor megkísérli megfejteni létrejöttének okait is. Vagy

a cím „Új” szavával kapcsolatban nem csak a szó címbeli minősítő értelmét bizonyítja, hanem bemutatja az „új” szó szerepét Ady költészetének egészében, szerves összefüggését annak művészi, eszmei forradalmiságával. Továbbá a vers archaikus szavai esetében Kovalovszky nem elégszik meg csupán a pontos jelentés meghatározásával, ezen túl, sokszor igen bonyolult nyelvészeti s egyéb vizsgálattal tisztázza a szó legvalószínűbb nyelvi forrásait is Ady nyelvében. Hasonló módon a VI. versszak ún. figura etimologica alakjának (üzetve és üzve) értelmezésénél Kovalovszky felméri a hasonló alakoknak Ady használatában való egész rendszerét is.

Az ilyen, a konkrét jelenségen túllépő vizsgálatok persze szétélesztik a például választott vers elemzésének kereteit, s némileg megbontják a dolgozat egységességét is. Az Ady-kutatás szempontjából mégis örömmel kell fogadnunk ezeket, hiszen az Ady-mű elemzésének olyan területeire visznek, s olyan módjaira figyelmeztetnek, amelyek, épp Kovalovszky dolgozata tanúsítja, a legközvetlenebbül segíthetik az Ady-mű egyes darabjainak s egészének megértését.

Ami szűkebben az „Új, tavaszi sereg-szemle” értelmezését illeti, Kovalovszky elemzései nagy apparátusuk, aprólékos részletességük ellenére is, megállapításaikban mértéktartóak, tárgyiasak. A III. versszak 2. sorának értelmezésénél azonban túlzásnak érezzük azt, hogy a sor képébe Ady a néppel való azonosulás vágya mellett „mintha a feltörő nemiségnek, a testi egyesülésnek ösztönös vágyát is beleolvasztaná”. S erre nem tartjuk meggyőzőnek azt a magyarázatot sem, amit Kovalovszky ezzel kapcsolatban a következő, egyébként nagyon helyesen értelmezett sor „Piros” jelzője kapcsán ad.

Szűkebben irodalomtörténeti szempontból külön is figyelmet érdemel Kovalovszky-nak a vers alapvető értelmezése körül Földessyvel folytatott vitája. Kovalovszky ennek során meggyőzően bizonyítja, hogy a versben megszólított „ifjú sereg”, amellyel Ady egynek érzi magát, nem az Ady-versek csapata, hanem a Galilei Kőr ifjúsága. Némileg feleslegesnek érezzük azonban az erre való ismételt visszatérést a részletelemzéseknél, hiszen mindezt kellően bizonyítják a vers keletkeztörténete kapcsán felhozott érvek is.

Láng József

Balogh Edgár: Hét próba. Egy nemzedék elindul. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 383 l.

A két világháború közti időszak legjelentősebb csehszlovákiai ifjúsági mozgalmanak, a Sarlónak a történetét írta meg a mozgalom egykori vezetője, Balogh Edgár. „Életemmel